

jelenségeket észleltünk, így a lelőhely előzetesen valószínűsített K-i határa kb. 60 m-rel lejjebb lehet a domb oldalában. Összesen 41 régészeti jelenséget figyeltünk meg és rögzítettünk.

Noha leletanyag hiányában nem mindegyik jelenség volt egyértelműen meghatározható, a lelőhely egyértelműen egy kora bronzkori településre utal, mely a kedvező földrajzi adottságot kihasználva telepedett meg a szóban forgó dombon, gyakorlatilag a domboldaltól a dombtetőig birtokba véve azt. Ugyanakkor a település most feltárt részletét alapvetően két objektum határozta meg: egy a leletanyag alapján jól meghatározható kultúrára (kisapostagi kultúra) jellemző széles és mély árok a domboldal magasabb részében, ill. a dombtetőn feltárt hasonlóképp nagy méretű, valószínűsíthetően félig földbe ássott négyszögletes épület. Mindkettőből rendkívül gazdag leletanyag, főleg kerámiatöredék és állatsont, de feltűnően nagyszámú örlő- és fenőkö került elő, sőt, az épület betöltése több finoman megmunkált csonteszközt (kalapács, véső, ár stb.) is tartalmazott. A mennyiségben ugyancsak nem elhanyagolható kagylóhéj szintén a kultúra jellemzője. A kísérő jelenségek pedig agyagkitermelő és/vagy hulladékgyödrök voltak, több-kevesebb leletanyaggal.

A későbbi kutatások szempontjából lehet érdekes, hogy egy keskeny, a dombra felfutó sekélyebb árokban két római kori tegulatöredék is jelentkezett. A lelőhely nagy valószínűséggel a Szamár-domb elnevezésű magaslatnak legalábbis a K-i és DK-i részére mindenképpen kiterjedhet, a domboldal alsó részétől egészen a tetőig.

POLGÁR PÉTER

108. Győr-Ménfőcsanak, Széles-földek (KÖH 34305)

(Győr-Moson-Sopron megye) U, R, B, V, LT, Ró, N

2011. március 28. és szeptember 30. között a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ II. sz. Szobathelyi régiója munkatársai folytatták a lelőhely megelőző feltárását. A tárgyévben 136 494 m²-t, összességében 277 165 m²-t kutatunk át. A tárgyévben újabb 6084 jelenséget, összesen 11 505 jelenséget (STR) figyeltünk meg. Ezekből – mivel újkorinak bizonyultak – 540-et nem tártunk fel, és nem is dokumentáltunk.

A hatalmas felületről természetesen nagy mennyiségű leletanyag került a II. sz. régió szobathelyi bázisára. Ezek közül kiemelésre érdemesek: 292 db M30-as láda kerámia, 303 db M30-as láda állatsont, 4503 db (felszínről, humuszosítás közben és meddőről származó) fém és 1,328 m³ faanyag a kutakból.

A feltárási terület egészén a régészeti földmunkák előtt és a rétegelő humuszosítás közben továbbra is Sándor Lajos végzett fémkereső műszeres kutatást. A leleteket GPS-koordinátáik rögzítése mellett szedtük fel: egy koszideri (3 db tüskés-koronagos csüngő) és egy korai urnamezős bronzkincs (tűk, karperecek, csüngők, tör), urnamezős és szkíta kori bronz nyílhegyek, urnamezős kori bronzkés, számos bronz sarlótöredék, kelta és római kori bronz-, ezüst- és vasfibulák (összesen 900 db), kelta, római és középkori pénzermék (kb. 1200 db), római kori éremkincs (23 db érem), római kori vas pikkelypáncél-lemezek, bronztükrök töredékei, kelta, római és középkori vaseszközök.

További 1050 fémtárgyat jelenségből (árkok, gödrök, há-

zak, sírok) bontottunk ki. Különleges leletcsoportot képvisel a nagyszámú grafitrög, amelyek egy része a kelta időszakhoz kapcsolható.²²

A szárazabb időjárásnak köszönhetően, de az eleve magas talajvízszint ellenére több olyan kutat tártunk fel, amelyben megőrződött a faszerkezet. Ezek közül egy kelta és 6 római kori (kettő faszerkezetét hordók képezték).²³

A *dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája* időszakából – zselizi, kottafejes és Keszthely-csoport – mindössze néhány újabb hulladékgyödröt tártunk fel és kisszámú szórvány anyagot találtunk. Az egyetlen csontvázas sír melléklete mindössze egy vésőbaltával volt.

A *rézkorból* a lengyeli, a Balaton-Lasinja-kultúra és a ludanicei csoport szórványos emlékei mellett a vízfolyás D-i oldalán mindössze egy, a badeni kultúrához sorolható gödör jelzi a késő rézkor időszakát.

A *bronzkor* települési jelenségei közül kiemelésre érdemesek a halomsíros és az urnamezős kultúra gödrei. A korszakból kisszámú, ámde annál nagyobb jelentőségű temetkezések származnak. A középső bronzkorból (BA1) 9 hamvasztásos sír a feltárási terület ÉNy-i részén, a hajdani dögtér területén és attól D-re került elő. A középső bronzkor következő fázisából (BA2) 8 csontvázas sír származik a vízfolyás másik, ÉK-i oldaláról. Különös jelenség (*pythos*, áldozat vagy egyszerre mindkettő?) az a halomsíros kultúra emlékményéhez (BB1) tartozó gödör a vízfolyástól D-re, amelyben több, szinte ép edény, örlőkövek és állatsontok mellett egy zsugorított pózban elhelyezett gyermek maradványait tártuk fel.²⁴

Az *urnamezős kultúrához* sorolható 11 hamvasztásos, urnás sír két csoportban (9+2) a vízfolyás két oldalán volt.

A *kora vaskori Hallstatt-kultúra* települési jelenségeinek többsége „ház”, azaz négyszögletes, földbe mélyített, oszlop-szerkezetes építmény. Ebben a szezonban kb. harmincat tártunk fel, köztük tojásdad alaprajzúakat is. Két fő csoportban, a vízfolyás két teraszán helyezkedtek el, s ezeken belül kisebb csoportokban, néha szinte utcába rendeződtek. A feltárástól Ny-ra (Gyirmót felé) elterülő Eperföldeken Egry Ildikó a korábbi években több épületüket kutatta. A kultúra szórvány fémanyagából egy bronz csónakfibulát érdemes kiemelni.

A *középső vaskori szkíta időszakból* – a fémkeresőzésnek köszönhetően a humuszból – kb. 30 db szkíta bronz nyílhegyet emeltünk ki. Utóbbiak szóródása a szkítáknak a Hallstatt-kultúrájú település elleni támadásának lehetőségét veti fel.

A *késő vaskori kelták* települési jelenségei is két települési gócot alkottak, hasonlóképpen a vízfolyás K-i és Ny-i teraszán. A hajdani telkeket árkok határolják, amelyek sejtyszerűen támaszkodnak a vízfolyásra, azt követik. Az árkokat többször megújították – közben megváltoztatták az általuk kerített terület méretét, tájolását –, és az árkokban összegyűjtött vizet a

22 Vizsgálatukat Dr. Kreiter Attila végezte.

23 Dendrokronológiai feldolgozásukat Dr. Grynaeus András végezte.

24 Melis Eszter: Középső bronzkori, csontvázas ritusú temetkezés Győr-Ménfőcsanak, Széles-földekről. In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 51–75.

vízfolyásba vezették. A telkeken felszíni, felmenő falú, oszlopszervezetes (3,5×5 m) lakóépületek, földbe mélyített gazdasági épületek álltak. A földbe mélyített, általában 2,5–3,5×3–4,5 m-es, a rövidebb oldalukon egy-egy oszlophelyes gazdasági építmények közül érdekesebbek a következők. Az OBJ 162 (4,8×6,3 m) nagyobb mennyiségű vassalak és öntőtégely (talajtani mintázása is megtörtént); az OBJ 354-ben szövöszékhez tartozó agyagnehezékek; az OBJ 403-ban feldarabolt ezüst pénztöredékek voltak. Dokumentáltunk azonban külső kemenccéket is. Legalább fél tucat kútjuk ismeretes, az egyik faszerkezetes volt.

A település a koraitól a késő kelta időszakig létezett, sőt, megérte a római kori foglalást és lakóinak kulturális öröksége beépült a hódítók emlékének.

Fémkeresős munkatársunknak köszönhetően Münsingeni típusú ruhakapcsoló tüvel és vas övlánccal (a végén antropomorfa ábrázolással) lett gazdagabb emlékanyaguk. A meddőről származik az ún. „Fußzier-Fibel” (Mansfeld I típus, Dürrenberg I D3), amely rendkívül ritka nálunk.²⁵ Rituális áldozatot sejtet egy kelta hólyagos karperec töredéke, amelyet a vízfolyás Ny-i szélén, szintén műszerrel találtunk meg. Ugyanilyen okból – a vízfolyás ugyanezen oldalán – a humusz alájárva leásva temették el egy valószínűleg áldozati szertartás maradványait. Ezt egy fémműves áldozataként interpretáljuk egy nagy méretű, tölcsérszerű agyag fűtatócső miatt, amit az edények mellett helyeztek el. Az összes jelenség kb. 35%-a ennek az időszaknak az emléke.

A római kor települési jelenségei közül figyelemre méltó két kőalapozású, többosztatú lakóépület. Az egyiket a vízfolyástól K-re, a 120 kV-os vezeték szomszédságában Egry Ildikó 10. felületén (01500/3 hrsz.) tártuk fel. Csak a XJM-től megkapott geodéziai összesítő felmérés térképéről ismerjük, hiszen a teljes feltárási dokumentációval a múzeum sem rendelkezik. Eszerint ÉNy–DK-i tájolású és többhelyiséges volt. Az épület a visszatemetetlen felületen az évek során szinte nyomtalanul elpusztult, sajnos már csak maradványait tudtuk újradokumentálni. A másik kőalapozású lakóépület a vízfolyás Ny-i oldalán állt (01500/7 hrsz.). Szintén ÉNy–DK-i tájolású, ÉNy-i, rövidebb oldalán volt a bejárata, háromhelyiséges, mérete 13×7,5 m. Részben még falalapozásait is kiszedték (egy avar kori kerámiával keltezett árok vágta), padlószintjét is elpusztította a szántás. A ház közeléből fémkeresősünk egy ólom tárgyat (votiv) emelt ki. Feltételezett gazdálkodási egységéhez D felé kiterjedően, és az alábbi sorrendben fa oszlopszervezetes horreumként értelmezhető építmény, fabéléses kutak és edényégető kemence, valamint gödrök tartozhattak. Az egész – feltételezett – gazdasági egységet egy árokrendszer kerítette. A kőalapozású épületek esetében nem zárható ki, hogy felmenő faluk faszerkezetes volt.

Egy harmadik, de fa oszlopszervezetes épület (8,5×20,5 m) a vízfolyástól K-re, de a több helyiséges kőalapozású lakóépületen túl, a beruházási terület DK-i legszélén állt (01498/3 hrsz., Egry Ildikó a 15. sz. felület kinyitásával részben feltárta.)

Tájolása szintén ÉNy–DK-i volt. Járószintjét elszántották, mára már elpusztult. A közelében több kutat bontottunk ki.

További kb. 120 földbe mélyített, általában a rövid oldalukon egy-egy oszlopra támaszkodó tetőszerkezettel rendelkező építményt (2,5–3×3–4 m) tártunk fel. Mindössze néhányban volt tüzelőszerkezet. Lehetséges funkciójuk terménytárolás és/vagy istálló. A tényleges funkció eldöntését talajminta-velelelésen alapuló komplex természettudományos vizsgálatoktól (pl. fitolit, foszfát, archeobotanika) reméljük. Ezek közül a leletanyaga miatt érdekesebb építmény az OBJ 374/STR 9317, csontfurulya és egy bronz lószerszámot díszítő *phalera* is származik belőle. Lelehelőnkön ritkaságnak számít egy többretegű tűzhely maradványa, valamint két külső kemence.

A gödrök közül érdekesebbek az anatómiai rendben lévő ló vázát tartalmazó, ill. egy méhkas alakú, amelyben a kiemelkedően gazdag leletanyagból mesterjegyes *terra sigillata* tál is előkerült. Kútjaik közül a STR 6616 számúban egy ép korszak volt. A római lelehelőkomplexumot egy többes árokrendszer kerítette.

Egy magányos késő római kori sír vastárggyal a feltárási ÉNy-i szélé közelében, a vízfolyás mellett, annak É-i partján volt. Voltak árokba „eltemetettek” is. Egy áldozatot (vagy több áldozattételt ugyanazon a helyen?) sejtet, több mint 30 ólom *votiv* felbukkanása – ezek egy részét a fémkeresős műszer találta – a vízfolyástól K-re. A felületre nyitott szondában azonban semmilyen beásás vagy más jelenség nem mutatkozott.

Összegzésként megállapítható, hogy az összes jelenség kb. 35–40%-a ennek az időszaknak az emléke.

A népvándorláskor települési jelenségeit továbbra is és leginkább avar kori gödrök jelezték. A 01500/8 hrsz.-ú terület DK-i részén a hosszúkás, „sürgödröserű” gödrök sűrűbben fordultak elő. Ezek a jellegzetes gödrök a 20 kV-os vezeték vonalában lévő „dombháton” hármásával-négyesével csoportosultak. A STR 10744 gödörből előkerült szürke kerámia – Tomka Péter konzulens véleménye szerint – a 7. századra datálható. Valamilyen módon használatban voltak a római korból megőrkölt telekosztó/vízvezető árok. Ezt a tény kerámiájuk hüen jelzi, pl. a STR 6456 és 10408 számúból. Utóbbi az OBJ 406 római kori háromosztatú épületet bolygatta meg.

A fémkeresős műszeres kutatás során a vízfolyás K-i teraszán egy *langobard* ezüst-, ún. ujjas fibula („Siebenknopf-Fibel”) került elő, de a 7 gombból egy hiányzott. A meddőről pajzsok vas alkatrészeit emeltük ki.

Feltárási közben, 2011-ben, Rákóczi Gábor öt alkalommal készített légifelveleleket.

A KÖH és az Ásatási Bizottság szeptember 9-én tartott együttes ellenőrzést a feltáráson.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében kerül végleges elhelyezésre.

A kerámia, állatsont, embercsont, talajminta, kövek stb. leletanyag tisztítását és restaurálását az Archeolore Kft. munkatársai helyben (kerámia- és agyagtárgyak, kő), ill. Budapesten (fém, üveg) végezték.

Munkatársak: Melis Eszter, Horváth Ciprián és Szvath Márton régészek; Lakatosné Süvegyártó Erika, Hatos János, Molnár Szabolcs, Ritly Jenő, Tóth Zoltán Ferenc, Wolf Ernő technikusok; Binder Hajnalka, Bötsch Enikő, Csuti Tamás, Faiszt Sza-

25 Dr. Horváth László (1945–2015) végezte el az összes fibula meghatározását.

bina, Halász Ferenc, Nagy Mónika, Skriba Pál és Vágusz Anina régésztechnikusok; Groma Kata, Jáky András, Szalay Enikő és Deminger Csilla (ELTE BTK) régészhallgatók.

A geodéziai szolgáltatást a régió geodéziai csoportjának munkatársai (Áncsán Zoltán, Földi Áron és Kovács Zoltán) végezték Eke István geodéta-térinformatikus-régész irányításával.

Az embertani leletek feldolgozását Dr. Tóth Gábor, az állatsontanyag feldolgozását Nagy Gábor végezte. A már folyamatban lévő előzetes feldolgozásba és a tervezett publikációk készítéséhez további specialistákat (pl. malakológia, halcsont, halpikkely, pollen, archeobotanika, dendrokronológia, csont- és kőszekők, *terra sigillata*, numizmatika) vontunk be: Dr. Biró Katalin, Dr. Alfred Galik (Bécs), Dr. Bartosiewicz László, Dr. Torbágyi Melinda, Dr. Redő Ferenc.

Konzulensek: Dr. Tomka Péter, Dr. Horváth László.

ILON GÁBOR

Győrújbarát, Csóka-telek II.

(KÖH 76267)

(Győr-Moson-Sopron megye) B

A részletes leírást lásd: Győr határa.

109. Gyula határa

(Békés megye) Ő, B, Szk, V, Sza, A, Á, Kk, I

A Gyula külterület 0261 hrsz.-ú telek erdősítését tervezik. A pontos régészeti adatgyűjtéshez és információszerzés érdekében az erdő kialakítására kijelölt, mintegy 25,9 Ha területen 2011 januárjában terepbejárást végeztünk. A kivételesen kedvező, csapadékmentes időszak lehetővé tette, hogy az erdősítés teljes területén megvizsgáljuk a régészeti lelőhelyeket. A vizsgált terület legnagyobb részén már alacsonyan kisarjadt az ősszel elvetett gabona, de ez lényegesen nem befolyásolta a látási viszonyokat. Egy kisebb, egyébként is igen alacsony fekvésű, rétként hasznosított földrészlettől eltekintve a teljes terület bejárható volt. A terepbejáráson műholdas támogatású PDA készüléket használtunk, a terepen gyűjtött leletanyag előkerülési helyét pontosan bemérve és dokumentálva. Az előzetes és a helyszíni adatgyűjtés alapján megállapítható, hogy a tervezett erdősítésre kijelölt telek 4 régészeti lelőhely területét érinti. Megerősítettük és részben módosítottuk a korábban már ismert régészeti lelőhelyek kiterjedéséről szóló adatokat. A *Sándor-hegy, Faiskola I.* (Gyula 397. lh., KÖH 446) lelőhely kiterjedése nagyobb. A *Sándor-hegy, Faiskola II.* (Gyula 398. lh., KÖH 448) lelőhely kiterjedése pedig pontosabb lett a mostani terepbejárás eredményeképp. A *Sándor-hegy, Faiskola III.* (Gyula 399. lh., KÖH 449) és a *Sándor-hegy, Faiskola IV.* (Gyula 400. lh., KÖH 450) lelőhelyek kiterjedése nem változott. A korábban ismertekhez képest más korszakhoz tartozó leletanyagot egyik lelőhelyen sem találtunk.

SZATMÁRI IMRE

110. Gyulaháza határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, B, Ró, Á

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranyosapáti erőműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Béke Tsz-től DDNy-ra, Csik-gát-dűlő, 10. lh. (KÖH 78365): A Berti-kertben talált lelőhelytől mintegy 600 m-re, hosszan elnyúló, ÉÉK–DDNy irányú, intenzív lelőhely. A gyulaházi Béke Tsz-től DK-re, kb. 600 m-re kezdődött, s jó másfél km hosszan húzódott tovább, a Gyulaháza község D-i vége és a Csik-gát-dűlő által bezárt területen. A lelőhely legintenzívebb része a házak közelében fekvő, kisebb vizes terület környéke. A lelőhelyen késő bronzkorra (Gáva-műveltség) és császárkorra datálható kerámiatöredékeket, kova- és obszidiánpengéket gyűjtöttünk.

Csik-gát-dűlő Ny-i rész, 11. lh. (KÖH 78367): A nagyfeszültségű vezeték nyomvonalán találtuk a lelőhelyet, melyen őskori, késő bronzkori (Gáva-műveltség), császárkori és Árpád-kori cserepeket, valamint obszidián- és őrlőkötőredéket találtunk. Kiterjedése 260×260 m.

Engel-Soli-dűlő (Berti-kert, KÖH 78363): A dűlő Ny-i részén regisztráltuk a lelőhelyet. Mint egy helyi lakostól megtudtuk, ezt a határreszt Berti-kertnek is nevezik. Az őskori, császárkori és Árpád-kori(?) kerámiával fedett felszíni telepnyom ÉNy–DK irányú, kiterjedése 250×350 m.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

111. Gyulaj határa

(Tolna megye) Ró, Kö

Garasházi-erdészház (KÖH 23785): 2000-ben, egy erdészeti dolgozó segítségével a Hosszúvölgyből D felé folyó patakocska és a közelben eredő Köves-patak összefolyása feletti fiatal erdőben kevés ős- és több középkori cserepet találtam, kb. 15×20 m-es területen pedig a talajlazítóval megbolygatott templom helyét is azonosítottam rengeteg tégl- és habarcs-törmelék formájában. 2011. május 23-án a 2–3 m-es fák között, sűrű aljnövényzetben ismét rögzítettem a templom helyét.

Gátfenéki-dűlő (KÖH 23552): A Kurdról Gyulajra vezető út és a Gyulaji-patak között, a patak Ny-i oldalán, 2007-ben, középkori cserepeket találtam a patakkel párhuzamos keskeny szántásban, de a domb magasabb részét a fedettség miatt nem tudtam bejárni (Rác-rakási-dűlő név alatt). A lelőhely a középkori Mindszentfalva helyét jelölheti. 2011. március 23-án a dombtető ismét fedett volt. A patakkel párhuzamos szántott sáv legmagasabb részén, a lelőhely É-i határán középkori cserepek mellett néhány mészhabarcsdarabot is találtunk.

Nagy-pusztai-dűlő (KÖH 77987): A középkori lelőhelytől DNy felé, vele kissé átfedésben római lelőhelyet azonosítottunk a keskeny, szántott sávban, a Kurd és Gyulaj közti határig. Néhány 10 m hosszan szórványosan római téglákat is találtunk, amely talán épületet jelez a vetés alatt.

Óbiródi-halastó (KÖH 23762): 1800 körül, az óbiródi erdészlaktól K-re még álltak a biródi templom romjai. Papp István tamási esperes idejében, a 20. század első felében a falak